

človeško domišljavost in omejenost. — Ni lahko ob tem svetu, ki živi kot svet »pravljice« čvrsto v naši zavesti, uspeti s tako tveganim poskusom, kakor je ravno Pepelka, z v bistvu borno fabulo za odrsko prikazovanje. Vendar je moč glasbe same pa tudi bogata fantazija v odrsko-scenskem razporedu in oblikovanju premagala vse pomisleke in tudi zares zmagala.

Marijan Lipovšek

GLEDALIŠČE

DUŠAN MORAVEC, POMENKI O SODOBNIH DRAMAH

Mestno gledališče si je pridobilo zasluženje, ker je začelo izdajati knjižice pro domo. V prvi knjigi Moravec prav tankočutno govori o šestnajstih dramah, uprizorjenih v Mestnem gledališču.* Spretno napisana, prijetna, kultivirana kramljanja bodo brez dvoma marsikomu zbudila smisel za aktualna vprašanja sodobne dramatike, drugim bodo tak smisel poglobila. Očitno pa je tudi, da je dramaturška vrednost teh kramljanj prav različna, posebno še, ker bi lahko bila namenjena vsem ljubiteljem gledališča v Sloveniji, ne samo tistim, ki so drame ali res videli v Mestnem gledališču ali pa jih brali.

Gre za to, da bo mogoče marsikdo obžaloval (tako kakor jaz), da ni hotel Moravec kot dramaturg svojih bralcev tudi še česa naučiti — da ni dram razčlenil in se — kakor je že nekako nujno — vprašal: v čem je osnovni konflikt v drami, kaj je avtor pravzaprav hotel in kako je dosegel svoj dramatično-poetični namen. Marsikdo bi bil Moravcu brez dvoma prav hvaležen, ako bi bil prav sistematično z enotnega vidika najprej drame razčlenil in šele ob tem gradivu podal svoje kar primerne opazke. Tega pa avtor ni zmeraj storil. Človeku, ki dram ne pozna, bo takoj jasno, kakšna je »vsebina«, osnovni konflikt v delih kakor »Otroci prihajajo«, »Crainquebille«, »Čas in Conwayevi«, »Filumena Marturano« in še nekaterih. Nedvomno tudi ni vredno obnavljati del kakor »Martin Kačur« ali »Pohujšanje« — razen ako bi imel avtor človeku tudi kaj posebnega povedati o načinu, kako je je n. pr. mogoče tudi ob že nešteto krat uprizorjenem »Pohujšanju« odrsko podčrtati to ali drugo posebnost, nalašč izdelati tako in opustiti drugo »tehtno malenkost«. Stvar pa je precej drugačna, ako gre za domača, vendar izven Ljubljane precej manj znana dela kakor drama »Pozabljeni ljudje« ali »Balada o ulicah«. Bralec, ki mu stvar ni znana v teh in podobnih primerih, od Moravčevih besed nima posebne koristi. Povečini mora uganiti, za kaj pravzaprav gre, saj mu tu dramaturg ni govoril o jedru vprašanja, temveč se je omejil samo na obrobne opazke. Še bolj velja to za drame kakor, recimo,

* Dušan Moravec, Pomenki o sodobnih dramah. Knjižnica Mestnega gledališča 1. Ljubljana 1958.

»Mariana Pineda«. Verjetno bi bralec le rad izvedel, zakaj je n. pr. tragedija te značajne, »sodnijsko umorjene« španske revolucionarke za nas vendarle tudi formalno zanimiva, zakaj jo občudujemo in — prav težko igramo. Recimo. Odposlanec sodišča pride k Mariani, da bi jo odpeljal na morišče, brez biričev. Samo pokloni se ji — z grozovito grandeco — in ji pravi: »Gospa, na razpolago sem vam.« Kako težko je slovenskemu igralcu izgovoriti te besede iz popolnoma drugega sveta! O osnovnem dramskem spopadu v »Mariani Pinedi« ne izvemo kaj več, kakor n. pr. o spopadu v popolnoma drugačnem »Dobrem človeku iz Sečuanu«, ob katerem je avtor zapisal nekaj glos, vendar ni napisal analize. Mogoče bo marsikomu lahko tudi prijetno tako svobodno pisanje, ki recimo Giraudouxu (»Trojanske vojske ne bo«) obravnava nasploh kot pisatelja, Salacroujevo komedijo »Življenje ni resno« pa res razčlenjuje prav »prijetno šolsko«, se pravi: dramaturško, z lastnimi opazkami, ki so resne in prizadete. Kakor o Giraudouxu, tako je Moravec — a drugače, bolj toplo — spregovoril o Čehovu kot o avtorju dramskih del. Njegove besede so v tem primeru solidno podprte z navedbami. Kljub nujni fragmentarnosti sodijo med najlepše v knjižnici.

Res je. Tu pa tam bi kdo mogoče le začutil voljo do polemike z avtorjem. Tudi jaz. Dürrenmattova tragična komedija »Obisk stare gospe« vendar obravnava še vse kaj drugega kakor »človeški pohlep« (kakor stoji v naslovu). Ta stara gospa, neskončno pokvarjena in neskončno falzificirana v sami osebi (celó z eno umetno roko in umetno nogo!), bi bila mnogo manj nevarna in neizprosna maščevalka, ako si ne bi bila ohranila delčka nekdanje svežine, trdnosti, mladostne volje in — celo — idealov, pa čeprav se je vse to spreobrnilo v komaj pojmljivo grozoto, ki jo sijaj nekdanje ljubeznivosti samo še »ožarja«, mogoče tako, kakor ožarjajo barvasti krogi sumljivo mlako. To je eno. Drugo pa je, da ta »stara gospa« končno zrasede v simbol, in sicer simbol neizmerno izprijenega, v pravem pomenu besede »perverz-nega« sveta, v katerem se dobra resnica lahko tako hitro in uspešno spremeni v strupeno laž. Z velikim zanimanjem beremo pri Moravcu, kako se je Dürrenmatt bal, da bodo pri nas ravno to delo uprizorili kot satiro na zahodni svet. Podcenjeval je naše režiserje. Res pa je, da je premalo, ako vidimo v tej strašni »stari gospe« samo posebljeno pokvarjenost moderne strojno-denarne civilizacije, izoblikovano v postavi, ki ji človeško začudo nekje vendarle verjamemo. Ta »stara gospa« pomeni še vse kaj več. Z grozo se zavedamo, da je maščevanje pred leti zapuščene žene tu zraslo v resnično impozantni simbol modernega absurda odgovornosti sebi in neodgovornosti drugim. In to tudi še ni vse. Dürrenmattova satira brizga daleč preko mej njegove rodne Švice in prav gotovo ne samo v eni smeri.

O vseh teh in mnogih drugih vprašanjih pa Moravec ni spregovoril. Ostal je nekako »klasičen«, umirjen, skromen, izogibal se je polemiki ali sploh »trdim orehom« in jih je rajši pustil nedotaknjene. V uvodu pravi, da ima rad preprosto umetnost. Sodim k ljudem, ki mu tu ne morejo docela slediti, temveč mislijo, da za dramatiko gotovo velja Wildov izrek: »Resnica je redko jasna in nikoli ne preprosta«. Ni ga bolj preprostega dela, kakor je Ajshilov »Prometej«, vendar zbuja njegova monumentalnost precej vprašanj, ki še daleč niso rešena. Ali ni bistvo dramatike, da je zmeraj agresivna, celo v smehljanju in pesmi? Vsemu temu pa se je Moravec izogibal v — ponavljam — zanimivih, prijetnih, nemalokrat tehtnih kramljanjih. Ker pa svoje

»pisateljske kariere« nikakor še ni končal, pač lahko pričakujemo, da bo še kdaj o istih ali podobnih dramah spregovoril bolj osebno in ostreje, manj zaokroženo in bolj problemsko in tudi problematično. In mogoče bodo tista prihodnja razmišljanja povzročila dobre dejne krize kakor tista aromatična zdravilna zelišča, ki so ostrega okusa.

Branko Rudolf

VEČER V ČITAVNICI

Mirko Mahnič je z »Večerom v čitavnici«* oživil vzdušje nekdanjih čitalnic s pristnim starim gradivom, z »napovednikom«, katerega govor je dobil iz tedanjih Novic, z Bleiweisovim govorom, ki ga je prav spretno sestavil (kakor mozaik) iz prav različnih, ne samo Bleiweisovih »domorodnih« govorov v l. 1861 in 1862, predvsem pa iz treh skrajno preprostih igric in nekaterih pesmi Miroslava Vilharja, iz petja in deklamacij, med katerimi je posebej opaziti votlo bobnečo pesnitev »Kdo je mar?« in »težki samogovor Jovane iz ‚Divice Orleanske‘, ki jo je napisal slavni Miroslav Schiller, preložil pa slavni Jovan Vesel Koseski«.

O predstavah v Mestnem gledališču je v naši javnosti že precej govora. V uvodu h knjigi pravi Dušan Moravec, da so bile predstave na splošno kar presenetljivo uspešne, da pa je Mestno gledališče poslušalo očitke »nekaterih posameznikov vse od premiere pa do poslovilne predstave na festivalu«, namreč, da je predstava kljub vsej dobri volji vendarle do neke mere izzvenela kot posmeh »prizadevnim, pa četudi včasih nebogljenim letom domače gledališke preteklosti«. V istem uvodu stoji, da besedilo priča »o skromnem, pa vendarle zanimivem gledališkem dogodku naših dni, ob katerem je zazivel košček naše preteklosti«.

V knjigi je govora o številnih režiserskih umetnijah, ki so predstavam vtisnile podobo nekdanje nebogljenosti in jim hkrati dale pečat posebne sodobne odrske stvaritve. Vsak izmed sodelujočih igralcev je moral hkrati biti »subjekt« in »objekt«. Na odru je moral utelesiti hkrati odrsko postavo preteklosti, rodoljuba-diletanta, ki ga je igral, in modernega igralca. Težavna naloga, pot, polna čeri, igra, polna skrajno diskretnih »efektov odtujitve«, ki so morali oživiti sicer zelo skromni, naravnost siromašni koncept (še tako zaslužnih) Vilharjevih delc. Moravec ima prav: »Taka uprizoritev je bila lahko samo po videzu ‚ljudska‘, polno razumevanje je ob njej imela lahko samo razgledana gledališka publika.« Lahko bi rekli, da je ves poskus prav problematičen, samo... kako silno simpatična je ta problematičnost!

Oživel je del naše preteklosti. Oživeli so tisti hudi časi, ko je bil vsak boj za domačo besedo kar tvegano in zaslužno dejanje (in je ponekod na Slovenskem še danes tako!). Že ta kos zgodovine je bilo vredno ohraniti, ohraniti tudi spomin na tistih nekaj dobrih lastnostih sicer tako kmalu propadlega »rodoljubarstva«, ki se mu navadno s Cankarjem (po pravici) posmehujemo, a pri tem kar preradi pozabljamo na vrsto resnično plemenitih dejanj teh ali podobnih »domorodnikov«, ki jih je sproti kompromitirala nežlahtna

* Večer v čitavnici. Priredil Mirko Mahnič. Knjižnica Mestnega gledališča 2. Ljubljana 1958.